בעל נפש . . יחמיר על עצמו להשלים עכ"פ פעם א' כו"', כדלקמן.

ה. ויש לומר הביאור בכל הנ"ל:

בהפגם הנגרם ע"י חטא – ובמילא גם בתיקון הפגם (ע"י תשובה) – יש, בכלל, ג' ענינים:

א) כיון שע"י כל חטא עוברים על ציווי מלך מלכי המלכים הקב"ה (שזוהי הנקודה הכללית והצד־השוה שבכל עבי־רות) – הרי ע"י כל עבירה (כולל – ביטול מצות עשה) פורק האדם מעליו עול מלכות שמים[11] והוי רשע[12].

והתיקון על זה הוא ע"י „שיעזוב ה־חוטא חטאו כו' ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד"[13] [ובלשון אדמו"ר הזקן[14]: „שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו"]. שעל ידי ההחלטה והקבלה על להבא (שזוהי מהותה של תשובה[15]) נפקע ממנו (תיכף[16]) שם רשע. וזה יכול להיות אפילו ברגעא חדא[17], כפסק דין הש"ס והפוסקים, שע"י הרהור תשובה מתהפך מרשע גמור לצדיק גמור[18].

ב) כיון שהתמימות והשלימות של אברי הנפש תלוי' במצות – הרי ע"י ביטול מצות עשה, או עבירה על מצות לא תעשה, נעשה פגם וחסרון באבר הפרטי השייך למצוה פרטית זו.

וכדי לתקן הפגם הפרטי צריך האדם לעשות תיקוני תשובה השייכים לעבירה פרטית זו, כולל גם מספר הצומות שנקבע לעבירה זו[19].

ג) היות וקלקול באבר פרטי גורם גם (מעין) קלקול (זה) בכל אברי האדם, נמ־צא, שע"י כל עבירה נעשה פגם בכל הכחות והאברים (במכש"כ מהא דמצינו שכל פעולה משפיעה גם בכללות העולם שמחוץ להאדם[20]).

---

11) וכנ"ל (באגה"ת) פ"א, שגם כשעבר על מ"ע „מרד במלכותו ית"'. וראה גם תניא ח"א פ"ל (לט, ר"א) ובכ"מ. וראה לקמן הערה 14.

12) תניא ח"א פ"א. וש"נ.

13) רמב"ם הלכות תשובה פ"ב ה"ב.

14) אגה"ת פ"א (צא, א). ומחדש בזה אד־מוה"ז, שהגמר בלב צריך להיות לא רק שלא יעשה עוד פעם החטא שעשה (כדמשמע מפשטות לשון הרמב"ם שם: שלא יעשהו עוד), כי אם שלא יעבור על שום מצוה („הן במ"ע הן במל"ת"). ויתירה מזו: שצריך לגמור בלבו (גם) שלא למרוד במלכותו ית'. ומהמשך הענין באגה"ת שם משמע שזה מעכב ב„מצות התשובה מן התורה".

ויש לומר הביאור בזה: ע"י עשיית חטא (גם ע"י חטא אחד) פורק ממנו עול מצות (בכלל), וזה מורה – שפרק מעליו גם עול מלכות שמים (היסוד דעול מצות – ראה מכילתא יתרו כ, ג. וראה גם ברכות יג, א). ולכן גדר התשובה היא – שיקבל עליו (מחדש) עומ"ש (שלא למרוד במלכותו ית'), ואח"כ עול מצות (שלא לעבור על מצות המלך*).

---

15) כלשון הרמב"ם שם: ומה היא התשובה הוא שיעזוב כו' ויגמור בלבו כו' (משא"כ ב„יתנחם על שעבר" כתב „וכן יתנחם כו"'). וראה אגה"ת שם: מצות התשובה כו' היא עזיבת החטא בלבד. וראה באריכות לקו"ש חי"ז ע' 197 ואילך.

16) גם לפני שתיקן את החטא – ראה חלקת מחוקק אה"ע סל"ח סקמ"ד.

17) זח"א קכט, סע"א.

18) קדושין מט, ב. אה"ע שם סעיף לא. ובאור זרוע ברכות סי' קיב וכ"ה בלקו"ת (דברים א, ב): צדיק גמור.

19) לקו"ת נצבים מה, ג. ובכ"מ.

20) רמב"ם הלכות תשובה פ"ג ה"ד. לקו"ת במדבר ה, ריש ע"ב. ובד"ה וכל העם ש"ת ספ"ב: דלבד זאת מה שפועל ההזדככות בהדברים שה־

*) ועפ"ז יומתק גם דיוק לשון אדמו"ר הזקן „מצות המלך".

ולכן, „מדרכי התשובה" היא לא רק שהאדם „מתרחק מן הדבר שחטא כו'" אלא גם ש„משנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה"[21].

ו. תורה הרי „כללות ופרטות נאמרה"[22]. ומזה מובן, שבכל אחד משלשת הענינים הנ"ל (סעיף ה), יש בפרטיות (דוגמת) כל שלשת הענינים.

ובנוגע לענייננו – מספר הצומות שנקבע על כל עבירה פרטית, הקשור עם הפגם הפרטי הנגרם על ידי חטא זה (הענין השני דלעיל) – הרי בפגם זה גופא יש דוגמת שלשת ענינים הנ"ל.

וביאור הדבר:

כיון שכל אברי הגוף כלולים זה מזה, הרי נמצא, שבכל אבר יש ג' ענינים: א) עצם מהותו. ב) שאר האברים כפי שהם כלולים בו. ג) כפי שאבר זה נכלל בשאר האברים[23].

ומזה מובן, שהפגם שבאבר פרטי זה (הנגרם על ידי עבירה פרטית) הוא בכל ג' ענינים אלה.

ז. ויש לומר, שבנוגע להפגם בעצם מהות האבר, הרי תיכף ע"י מעשה העבירה בפעם הראשונה, נפגם (עצם מהות) האבר לגמרי, באופן, שאח"כ שוב לא יתוסף בפגם זה[24] (בענין עיקרי, עכ"פ) גם אם יכשל עוד פעם בחטא זה:

הפגם בפרטי האבר (היינו בה„אברים" הכלולים בו וכיו"ב) נגמר רק בעשיית החטא בפעם הג', כפי שמביא אדמו"ר הזקן[25] מהזהר[26] „זמנא תליתאה אתפשט ההוא כתמא מסטרא דא לסטרא דא", שבפעם השלישית חודר הכתם בכל פרטי האבר (השייך לחטא זה) לגמרי.

ואילו בנוגע להפגם הנגרם בשאר אברי הגוף (היינו באבר זה כפי שהוא כלול בשאר האברים), מסתבר לומר, ש־בכל פעם שעושה חטא זה נתוסף בהפגם. כי מאחר שלא עבר על העבירות השייכות לאברים אלו, א"כ לא שייך שפגם זה יתפשט בהם „מסטרא דא לסטרא דא".

וזהו הביאור בג' הדיעות (שהביא אדה"ז בפרק זה) ב„מי שחטא חטא א' פעמים רבות" – כמה פעמים צריך להתענות מספר הצומות לאותו חטא (והרי אלו ואלו דברי אלקים חיים[27]) – א) כפי מספר הפעמים אשר חטא, ב) די להתענות מספר הצומות פעם א', ג) ה„הכרעה המקובלת . . להתענות ג' פעמים כפי מספר הצומות דחטא זה":

בשביל תיקון הפגם שבעצם מהות האבר – מספיק מספר הצומות פעם אחת (כנגד הפעם האחת שעל ידה נפגם

מצות מלובשים בהם . . פועל הזדככות (גם) בכללות החומריות שבעולם.

21) רמב"ם הלכות תשובה פ"ב ה"ד.

22) ראה תניא בהקדמה (ג, ב). וראה חגיגה ו, ב.

23) ראה סהפמ"צ להצ"צ מצות אהבת ישראל (כח, ב) ובכ"מ. ובספהמ"צ שם: בו יש זולתו . . וכן הוא כלול בזולתו.

24) י"ל דוגמא – טמא שחוזר ונוגע באותה הטומאה עוה"פ ועוה"פ. וראה נזיר (מב, ב): ולא יחלל כו' יצא זה שהוא מחולל ועומד. הענין דאין איסור חל על איסור, ועוד. וראה אגה"ת פ"ז (צז, ב): בריבוי החטאים יכול כו'. ואכ"מ.

25) באגה"ת כאן (צב, ב).

26) ס"פ נח (עג, ב). וראה תורת לוי יצחק לסנהדרין ע' קעג, שאין סתירה לזה ממרז"ל (יומא פו, ב) שלישית מוחלין לו רביעית כו'.

27) עירובין יג, ב. אפילו בנוגע לדעת ב"ש ש„כדאי היית לחוב כו'" (ברכות י', סע"ב). ומכש"כ בנדו"ד שגם לשאר הדיעות יש לחוש לדעת המחמירים (אגה"ת כאן – צג, א).

מהות האבר): בשביל תיקון הפגם שבשאר האברים – צריכים להתענות על כל פעם ופעם; ובשביל תיקון הפגם בהאברים כפי שהם כלולים באבר זה – צריכים להתענות ג' פעמים.

ויש לומר, שמטעם זה, הגם שאדה"ז נקט כה"הכרעה המקובלת . . להתענות ג"פ כפי מספר הצומות דחטא זה", מ"מ פסק שיש להחמיר יותר בפעם הראשונה שמתענים "מספר הצומות", מאשר בפעם שני' ושלישית [שבהן "יתענה עוד ד' פעמים . . עד אחר חצות היום בלבד . . וב' חצאי יום נחשבים לו ליום א'", משא"כ בפעם הראשונה שצריך להתענות תעניות שלמות][28] – כי[29] הפגם שבעצם מהות האבר (שתיקון פגם זה הוא ע"י מספר הצומות פעם אחת) הוא פגם חמור יותר מהפגם שבאברים הכלולים בו (שתיקונו הוא ע"י שמתענה עוד ב' פעמים).

ח. ויש לומר, שזהו אחד מהטעמים לכך שאדמו"ר הזקן מוסיף הדוגמא [בהביאו הדיעה הא' "שצריך להתענות כו' כפי המספר אשר חטא"] "כגון המוציא זרע לבטלה כו'":

בנוגע לשכבת זרע כתב הרמב"ם[30]: "כל שתצא ביותר הגוף כלה וכחו כלה[31] וחייו אובדים". ומזה מובן, שבחטא הוצאת זרע לבטלה, בגלוי יותר כיצד (א) החטא פועל גם בשאר כל אברי הגוף[32], (ב) בכל פעם נתוסף בהפגם.

ולכן מוסיף אדמו"ר הזקן "כגון המוציא זרע לבטלה כו'" – כי בדוגמא זו מוסבר הטעם של דיעה זו (בנוגע לכל חטאים) שצריך להתענות מספר הצומות על כל פעם ופעם שחטא.

ט. והנה ברמב"ם שם, לפני דבריו הנ"ל "וכל שתצא ביותר הגוף כלה כו' וחייו אובדים", כתב[30] "שכבת זרע היא כח הגוף וחייו כו'". זאת אומרת, דזה ששכבת זרע פועלת בכל הגוף הרי זו תוצאה ומסובב מזה שהיא "כח הגוף".

ויש לומר, דזה ש"שכבת זרע היא כח הגוף" (שזהו מה שהיא כוללת בתוכה הכח של כל הגוף[33]) אינו עצם מהותה אלא רק ענין נוסף בה, ועצם מהותה היא טיפה (נקודה) שלמעלה מציור.

ויתירה מזו: הנקודה של טיפת הזרע קשורה עם נקודת הנפש[34].

ודבר זה, שמהותה היא נקודה (טיפה), הקשורה עם נקודת הנפש – היא הסיבה שהיא כוללת גם את כח הגוף.

יו"ד. מזה מובן בנוגע להחטא דהוצאות ז"ל, שחומר הפגם שבחטא זה הוא בכל שלשת ענינים הנ"ל (סעיף ו):

מצד זה שטיפת הזרע היא (כוללת) "כח הגוף" ופועלת בכל הגוף – הרי הפגם הנגרם על ידי חטא זה בכל שאר

---

28) באגה"ת פ"ג (צג, א).

29) נוסף על זה שמספר הצומות פעם אחת היא לכל הדיעות.

30) הלכות דעות פ"ד ה"ט.

31) י"ג בלה (בב"ת).

32) וכמו שהאריך בר"ח שער הקדושה פי"א (קסז, ב). פ"ז (רד, ד). של"ה שער האותיות (צט, א).

33) ראה ר"ח שם פט"ז (ר, ד): הזרע . . יש לו חלק מכל אבר ואבר.

34) ראה המשך שמח תשמח תרנ"ז ע' 93 (פה"מ תרנ"ז ע' רסט): בהשפעת הטיפה נמשך בזה כל עצמות העלם הנפש. ושם, שלכן יכול להיות יפה כח הבן מכח האב, עי"ש. וראה לקו"ש ח"ח ע' 154 הערה 35.

האברים (הן כפי שהם כלולים באבר זה והן כפי שהם במקומם), חמור יותר מ־שאר חטאים:

ומצד עצם מהותה (טיפה), הרי גם הפגם הנגרם על ידי חטא זה בעצם מהות האבר, חמור יותר משאר החטאים — כיון שהחטא פוגם (לא רק בעצם מהותו של אבר פרטי, אלא) בעצם מהות של ענין הקשור עם נקודת הנפש.

יא. עפ"ז יש לבאר גם הטעם שאדה"ז מביא הדוגמא מהוצאת ז"ל ג' פעמים בפרק זה: א) גבי הדיעה „שצריך להת־ענות . . כפי המספר אשר חטא" מוסיף „כגון המוציא זרע לבטלה כו'"; אצל ה„הכרעה המקובלת . . להתענות ג"פ" מוסיף „דהיינו רנ"ב צומות על הוצאות שז"ל"; ובכתבו ש„כל בעל נפש כו' יחמיר על עצמו להשלים עכ"פ פעם א' כו'" מוסיף „כגון להוצאות ז"ל פ"ד צומות פ"א כו'":

הטעם ש„צריך להתענות . . כפי ה־מספר אשר חטא" הוא מצד הפגם הנגרם ע"י חטא זה בשאר האברים כפי שהם במקומם: הטעם „להתענות ג"פ" הוא לתקן הפגם בהאברים כפי שהם כלולים באבר זה (השייך לחטא זה): והטעם „להשלים עכ"פ פעם א'" מספר הצומות תענית שלם (ולא „ב' חצאי יום") הוא מצד החומר בהפגם הנגרם בעצם מהות האבר (כנ"ל בארוכה ס"ז) —

וג' ענינים אלו מוסברים ע"י הדוגמא דהוצאת ז"ל, כיון שג' ענינים אלו מוד־גשים יותר בחטא זה.

יב. ע"פ כל הנ"ל יובן הטעם שב־הביאו דוגמא זו גבי הדיעה „שצריך להתענות כו' כפי המספר אשר חטא", לא כתב (סתם) „צריך להתענות פ"ד על כל פעם" (או לשון כיו"ב) אלא מפרט „עשר או עשרים כו' וכן לעולם":

ע"י התענית „פעמים רבות כפי ה־מספר אשר חטא" מתקנים כל שלשת הענינים שבהפגם: ע"י הצום הראשון מתקנים הפגם שבעצם מהות האבר: ע"י שמתענים עוד ב' פעמים מתקנים גם הפגם שבאברים הכלולים בו: וע"י שאר התעניות (שלאחרי ג' הפעמים הרא־שונות) מתקנים גם הפגם שבהאברים כפי שהם במקומם.

ולכן מפרט אדה"ז ג' האופנים: „עשר", „עשרים" ו„לעולם" — כי ג' אופנים אלו מדגישים ג' ענינים הנ"ל, כדלקמן.

יג. מבואר בחסידות[35] בענין מילוי האותיות, שהמילוי דכל אות הוא רק „כדי לפרש לזולתו". וכפי שהובאה הדוגמא לזה מאות יו"ד, שבמחשבה (וכן בכתב) אפשר לחשוב (וכן לכתוב) האות יו"ד כשלעצמה: משא"כ כשמבטאים אות יו"ד בדיבור לזולת, צריכים להוסיף גם המילוי שלה, האותיות ו' ד'.

אעפ"כ, הרי גם המילוי (ו' ד') כלול באות י' גופא, אלא שגם כפי שהוא נכלל בהאות עצמה, כיון שאינו אלא „כדי לפרש לזולתו", לא „נחשב מבחי' עצמות אלא רק דבר נוסף על העצמות".

ועפ"ז מובן איך שג' האופנים — „עשר" „עשרים" ו„לעולם" — שייכים לג' ענינים הנ"ל: „עשר", שהוא המספר של אות י' עצמה [שהיא „כדמות טיפה"[36]] — קשור עם הפגם (ותיקונו) בהמוח גופא: „עשרים", המספר של אות יו"ד במילואה — עם הפגם (והתיקון) באברי הגוף כפי

35) ראה בכ"ז סידור קטו, ב. קנט, ב. קצב, ב.

36) הערת אאמו"ר בלקוטי לוי יצחק לתניא שם.

שהם כלולים במוח: ו„לעולם״, הפעמים שיותר מעשרים – עם הפגם (ותיקונו) בהגוף (עולם קטן[37]).

ועפ״ז מובן גם הטעם שגבי „ויתענה . . בחורף א״ מביא אדה״ז רק מספר עשר, ולא עשרים: „ויתענה . . בחורף א״ קאי בהתעניות ד„פ״ד צומות פעם אחת״, ולכן ה״ז שייך רק למספר עשר.

(משיחת ש״פ עקב תש״ל)

37) תנחומא פקודי ג (בתחלתו). תקו״ז תס״ט (ק, ב. קא, א). ועוד.

אגרת התשובה ב

א. באגרת התשובה ריש פרק ד' כתב אדה"ז: „ואולם כל הנ"ל [היינו הפרטים בנוגע לתעניות של תשובה, המבוארים באגה"ת פרק ב־ג] הוא לגמר הכפרה כו' אחר התשובה כו' אמנם התחלת מצות התשובה ועיקרה כו' [שזהו ענין התשובה גופא] ההכרח לבארי היטב בהרחבת הביאור, בהקדם מ"ש בזוה"ק[2] בביאור מלת תשובה ע"ד הסוד. תשוב ה'. ה' תתאה תשובה תתאה. ה' עילאה תשובה עילאה".

ובהערות אאמו"ר כאן[3] מבאר, שב' הלשונות, „לבאר היטב" ו„בהרחבת הבי־אור" הם „לנגד הב' בחי' תשובה שנקט אח"כ תשוב ה' תתאה, תשוב ה' עילאה": „ה' תתאה הוא מלכות, ובה הוא באר היטב, באר מלכות, היטב יסוד ז"א . . והוא תשובה תתאה, [באר] ה' תתאה דמלכות [וזוהי תשובה תתאה גופא ה־קשורה עם מלכות, ה'], היטב הוא בעל תשובה תתאה [הקשור עם] יסוד [ו'][4] שהוא בעל דמלכות . . בהרחבת הביאור הוא לנגד תשוב ה' עילאה דבינה, כי בינה הוא בחי' רחובות".

וצריך ביאור: גם בתשובה עילאה יש שני פרטים — תשובה (גופא) ובעל תשובה[5]: תשובה עילאה גופא היא בבינה (ה"א עילאה), ובעל תשובה עילאה הוא בחכמה (יו"ד), ולפ"ז אינו מובן: מהו טעם החילוק, שאצל הרמז על תשובה תתאה נקט אדה"ז לשון המרמזת על שתי הבחי־נות — תשובה תתאה גופא (מלכות) ובעל תשובה תתאה (יסוד ז"א), ואילו בהרמז על תשובה עילאה אומר „בהרחבת ה־ביאור", המרמז רק על תשובה עילאה (בינה) גופא, ולא על הבחינה ד„בעל תשו־בה עילאה" (חכמה)[6]?

גם צריך להבין:

התיבות „לבאר היטב בהרחבת ה־

---

1) כי הענין עצמו כבר הובא בפ"א.

2) ראה רע"מ פ' נשא קכב, א. קכג, א.

3) לקוטי לוי"צ על תניא ע' כט.

4) לקו"ת בלק עה, א — הובא בלקוטי לוי"צ שם.

5) לקו"ת שם עה, ב.

6) בפשטות י"ל, ע"פ המבואר בלקו"ת שם „ואעפ"כ אמר כאן רק שלשה מדריגות בתשובה כי או"א הן תרין רעין דלא מתפרשין ע"כ הם שניהם מדרגה אחת בכלל".

ויש להוסיף שב„בהרחבת הביאור" מרומזת גם בחי' חכמה. כי „הבאר השלישי שחפר יצחק שקר־או רחובות" [המרומז ב„בהרחבת הביאור" (לקוטי לוי"צ לתניא שם)], עם היותו (בעיקר) בחי' בינה, שייך הוא גם לחכמה (ראה תורת לוי"צ ריש ע' כג. ע' כח. וראה גם שם ע' כא בפירוש הכתוב „כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ" שנאמר (תולדות כו, כד) גבי באר זה: „ופרינו דוקא שיוצא ממנו טיפת זרע*" — והרי טיפת הזרע שייכת לחכמה, אות י' שהיא כדמות טיפה (לקוטי לוי"צ לתניא שם — בהערה שלפנ"ז)).

ועפ"ז יומתק גם מ"ש באגה"ת כאן „בהרחבת הביאור" — ולא „בהרחבה" — שי"ל, דהוספת תיבת „הביאור" היא בכדי לרמז (גם) על חכמה.

ולהעיר גם מזה ש„הביאור" [הרומז (גם) לחכ־מה] הוא משרש „באר" המורה על מלכות (כנ"ל בפנים מהערת אאמו"ר) — והרי מלכות וחכמה שייכות זל"ז, כדלקמן סעיף יג ובהערות שם.

*) בתורת לוי"צ שם: רע. והוא טה"ד וצ"ל: זרע.

ביאור" קאי (בפשטות) על „מ"ש בזוה"ק בביאור מלת תשובה ע"ד הסוד כו'" – ואילו מלשון אדה"ז „בהקדים מ"ש בזוה"ק כו'" משמע, שע"י ההקדמה „מ"ש בזוה"ק כו'" בא לבאר (ב„באר היטב בהרחבת הביאור") ענין אחר.

ב. נוסף על דיוקים הנ"ל, יש להבין כללות הענין המבואר כאן, שבכדי להבין „התחלת מצות התשובה ועיקרה כו' – ההכרח לבאר כו' בהקדים מ"ש בזוה"ק בביאור מלת תשובה ע"ד הסוד" – דלכ־אורה:

ביאור „מלת תשובה ע"ד הסוד" – „תשוב ה'" – מדגיש רק מה שנפעל ע"י תשובה (שע"י עבירה מורידים אות ה"א תתאה (שהיא השכינה) בגלות, וע"י „תשובה נכונה" – „תשוב ה"א תתאה מבחי' גלות"[7], אבל אינו מוסיף* שום ביאור או הוספה (עיקרית עכ"פ) במצות התשובה גופא (שהאדם חייב בה), לגבי מ"ש אדה"ז כבר לעילי' ש„מצות התשובה . . היא עזיבת החטא כו' שיגמור בלבו בלב שלם כו'".

אבל מלשון אדה"ז „התחלת מצות התשובה ועיקרה כו' ההכרח לבאר כו' מלת התשובה ע"ד הסוד" משמע, שהק־דמת הביאור של מלת תשובה ע"ד הסוד מוכרחת (גם) בשביל הסברת „מצות ה־תשובה" (דהיינו הציווי שהאדם צריך לקיים) – ועוד זאת, שהקדמה זו מוכרחת אפילו להסברת „התחלת מצות התשובה ועיקרה".

ג. זאת ועוד:

אדה"ז מביא מ„זוה"ק" לא רק „ביאור מלת התשובה ע"ד הסוד תשוב ה'" אלא גם שיש בזה שתי דרגות, תשובה תתאה ותשובה עילאה, שמזה מובן, שבשביל הסברת „התחלת מצות התשובה ועיק־רה" דרושה גם הקדמת הביאור בהדרגא דתשובה עילאה.

וצ"ב: החילוק בין שתי הדרגות ד־תשובה תתאה ותשובה עילאה מבואר להלן באגה"ת[10], דתשובה תתאה היינו מה שהאדם שב למעמדו ומצבו הקודם כפי שהי' קודם החטא – „לרחוץ ולנקות נפשם מלבושים הצואים", ותשובה עיל־אה (הבאה לאחרי תשובה תתאה) היא השבת הנפש „למקורה כו' כמו שהיתה מיוחדת בו ית' בתכלית היחוד בטרם ש־נפחה ברוח פיו ית' לירד למטה ולהת־לבש בגוף האדם".

ואינו מובן: כיצד אפשר לומר (כנ"ל ריש ס"א), שהענינים הבאים „לגמר הכפ־רה ומירוק הנפש" (כדי שיהי' „מרוצה וחביב כו' כקודם החטא"[11]) הם „אחר ה־תשובה", ואינם בכלל „מצות התשובה": ו(ביאור ה)ענין דתשובה עילאה [השבת הנפש למקורה כו' כמו שהיתה כו' בטרם שנפחה כו', ענין שצ"ל גם במי שלא חטא מימיו[12], ואינו נוגע כלל לכאורה לתיקון

7) אגה"ת פ"ו.

8) והמבואר בפ"ז הוא רק „דרך כו' (איך לבוא) לבחי' תשובה כו'". – אבל ראה באריכה לעיל ס"ע 79 (ס"ב) ואילך.

9) פ"א (צא, א).

10) פ"ח.

11) אגה"ת רפ"ב. והכוונה כאן (פ"ד) ב„כמ"ש לעיל" (לכאורה*) היא לרפ"ב.

12) ראה לקו"ת שם (עד, א), ש„התשובה השלישית" [היא בחי' תשובה עילאה – שם עה,

*) בהגהות הצ"צ (קיצורים והערות לתניא ע' לט) על התיבות „כמ"ש לעיל מהגמ'": „חוזלת פ"א בהגהה, וסה"א וספ"ב". וצ"ע.